

ODKRYWANIE BOGACTWA MAŁEJ ARCHITEKTURY SAKRALNEJ NA PODKARPACIU

Z ks. prof. dr hab. Stanisławem Nabywańcem z Uniwersytetu Rzeszowskiego rozmawia ks. prof. dr hab. Tadeusz Fitych.

Ks. prof. dr Stanisław Nabywaniec

W dobie kiedy w Europie i Polsce toczy się walka z krzyżem w przestrzeni publicznej, przed dwoma laty, w diecezji rzeszowskiej został zainicjowany badawczo-pastoralny projekt, związany z obiektami małej architektury sakralnej pt. Kapliczka. Książd Profesor, jak mi wiadomo jest jego autorem i zarazem kuratorem naukowym. Proszę nam wyjaśnić genezę i motywy jego powstania. Jakie obiekty małej architektury sakralnej stanowią konkretny przedmiot badawczy Waszego projektu?

Przedmiotem badawczym naszego projektu „Kapliczka” są wszystkie obiekty małej architektury sakralnej: krzyże, kapliczki, figury, pomniki z elementami religijnymi, tablice i płyty wolnostojące z napisami zawierającymi treści religijne, a znajdujące się w miejscach publicznych (z wyłączeniem generalnie cmentarzy grzebalnych i cmentarzy przykościelnych (placów kościelnych), z uwzględnieniem jednak obiektów małej architektury sakralnej, upamiętniającej dawne cmentarze, mogiły, place pokościelne i pocerkiewne, na obszarach przydrożnych, na rozstajach, na obszarach leśnych i górskich i na parcelach prywatnych (za zgodą

właścicieli terenu i obiektu). W przeważającej części są to obiekty związane z Kościołem rzymskokatolickim, ale także, szczególnie w części południowo-zachodniej diecezji rzeszowskiej jest wiele obiektów wzniesionych przez wiernych obrządku greckokatolickiego. Greckokatolicka architektura sakralna znajduje się obecnie często na terenach niezamieszkałych, w dawnych, nieistniejących już dzisiaj wsiach. Mała architektura sakralna na terenie diecezji rzeszowskiej jest różnorodna, zarówno w treści jak i formie, jest również duża różnorodność co do wieku tychże obiektów – Na skutek zniszczeń z powodu działań atmosferycznych, ale także niestety i celowych przejawów wandalizmu, działaniach jednostkowych i programowych, np. w okresie komunizmu, nie możemy pochwalić się zbyt wieloma obiektami o wielowiekowej metryce. Niemniej spotkać tu można wiele cennych obiektów pod względem zarówno wartości kulturowej jak i religijnej.

Jaki jest cel ogólny i szczegółowy projektu „Kapliczka”?

Projekt posiada cztery cele. Każdy z nich jest rozbudowany i posiada cele pośrednie lub szczegółowe. Pierwszy cel to naukowo-badawczy. Zawiera on w sobie takie zadania jak rozpoznanie stanu i walorów małej architektury sakralnej, znajdującej się w granicach diecezji rzeszowskiej, następnie dokonanie inwentaryzacji i opisanie stanu technicznego obiektów. W ramach tego celu mieści się nadto określenie położenia geograficznego i środowiskowego oraz zgromadzenie pisanego, wizualnego, ewentualnie nawet dźwiękowego i epigraficznego materiału źródłowego, dotyczącego wyżej wymienionych

obiektów. Ostatnim etapem jest zarchiwizowanie zgromadzonego materiału badawczego. Kolejny to cel edukacyjny (wiedza i umiejętność). Mieści się w nim zapoznanie mieszkańców, w tym szczególnie dzieci i młodzieży szkolnej z małą architekturą sakralną i przekazanie wiedzy o sztuce sakralnej, ludowej w formie rzeźby, obrazu, płaskorzeźby. W ramach tego celu pragniemy także dostarczyć pewne kwantum wiedzy o związku małej architektury sakralnej z takimi dziedzinami wiedzy, nauki i kultury jak: historia, historia sztuki, kulturoznawstwo, wiedza o społeczeństwie, krajoznawstwo, regionalizm. Zamierzeniem tego celu jest również wypracowanie umiejętności rozpoznania wartości architektonicznej, artystycznej i historycznej obiektów małej architektury sakralnej. Trzecim jest cel wychowawczy, którego zadaniem jest uwrażliwienie na piękno kultury regionalnej, również kultury religijnej, wychowanie do szacunku wobec wartości kulturowych i kultury religijnej, a także kształtowanie postawy identyfikowania się z mikroregionem i jego tradycją religijną poprzez środowisko naturalne i wytwory kultury materialnej. Cel pastoralny ma prowadzić do uwrażliwienia na materialne znaki i symbole obecności Boga w przestrzeni życia publicznego i społecznego, kształtowania postawy szacunku wobec obiektów sakralnych, wzbudzenia poczucia troski i odpowiedzialności za nie w swoim środowisku oraz do ożywienia ducha i form pobożności związanych z obiektami małej architektury sakralnej.

Przy pomocy jakich metod usiłujecie zinwentaryzować i przebadać pomniki małej architektury sakralnej w diecezji

rzeszowskiej?

Podjęte zadanie badawcze jest interdyscyplinarne, stąd też potrzebą zastosowania wielu metod, by zinwentaryzować i przebadать pomniki małej architektury sakralnej na terenie naszej diecezji. Obejmuje ono przeprowadzenie wywiadu środowiskowego, sporządzenie dokumentacji technicznej (w oparciu o podaną ankietę) i zapisanie tych informacji na nośniki elektroniczne. Kolejna metoda wymaga wdrożenia warsztatu historyka, ponieważ konieczne jest przeprowadzenie kwerendy w lokalnych archiwach (parafialne, szkolne, gminne, prywatne, itp.), w lokalnych muzeach, izbach pamięci i w zbiorach prywatnych. Równolegle prowadzona jest kwerenda biblioteczna, uwzględniająca lokalną prasę religijną i świecką oraz publikacje książkowe dotyczące terenu objętego badaniem. Wyniki kwerend są zapisane w formie tradycyjnej (wydruk komputerowy) oraz na nośniku elektronicznym. Ten etap realizowany jest przez zespół historyków z Uniwersytetu Rzeszowskiego oraz absolwenta kierunku turystyka, razem cztery osoby.

Czy może nam książd Profesor przedstawić zasadnicze elementy karty inwentaryzacyjnej?

Karta zawiera kilka punktów, które są wypełniane w trakcie gromadzenia informacji na miejscu, gdzie znajduje się badany obiekt. Są to: I Miejscowość, parafia, gmina, dekanat, powiat, diecezja, województwo; II Rodzaj obiektu; III Czas powstania; IV Opis obiektu, zdobnictwo, znaki, napisy, wizerunki, otoczenie; V Zdjęcia (całość, detal, w otoczeniu; data, autor fotografii); VI Historia, zwyczaje, legendy, motywy fundacji, autor, warsztat twórcy; VII Wymiary; VIII.

Aktualny właściciel obiektu, opiekun, udostępnienie, położenie na gruncie; IX Data sporządzenia karty; X Kto sporządził kartę? XI Uwagi.

W jaki sposób Diecezja Rzeszowska zamierza edukować swych wiernych do wrażliwości i pełniejszego zrozumienia tych kulturowych znaków duchowości i wiary? Jakie wybraliście formy publikacji czy też promocji efektów swych badań?

Zamierzamy zorganizować sesje popularno-naukowe w kilku punktach diecezji (dla zaprezentowania wyników badań. Projekt przewiduje również prace redakcyjne: korekta tekstu i wydanie drukiem w formie osobnych tomików, jeśli nie dla każdego dekanatu, to ogólne opracowanie dla całej diecezji. Przewidziana jest także promocja publikacji. Przez kilka semestrów prowadziłem wykłady dla studentów studiów podyplomowych na temat dziejów regionu. W wykładach tych uwzględniłem również tematykę małej architektury sakralnej na Podkarpaciu. W tym celu przygotowałem materiały dydaktyczne do wykładów z zakresu kultury regionu. Być może uda się również przygotować materiały dydaktyczne dla ścieżek edukacyjnych, obejmujących religię, przyrodę, kulturę (plastyka i muzyka) i historię. Kapliczki, krzyże i figury przydrożne stanowią nieodłączny element krajobrazu nie tylko wsi, ale i miast, nawet tych pretendujących do miana metropolii. Co więcej, obiekty małej architektury sakralnej usytuowane są nie tylko na obrzeżach, czyli terenach niedawno przyłączonych do miast, ale również w ich centrach. Ważna jest zarówno ich funkcja liturgiczna, jak też historyczno-kulturowa. Dlatego też na początku 2010 r. dr Wioletta Zawitkowska z Instytutu Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego wystąpiła z propozycją inwentaryzacji wszystkich tego typu obiektów małej architektury, znajdujących się w granicach administracyjnych miasta Rzeszowa, z uwzględnieniem podziału na osiedla. Wykonawcami projektu realizowanego w latach 2010-2011, nad którym patronat objęli: Rektor UR, Biskup Ordynariusz Diecezji

Rzeszowskiej oraz Prezydent Miasta Rzeszowa, byli studenci i członkowie Kół Naukowych z dwóch kierunków: historii i kulturoznawstwa, zwłaszcza o specjalności animator kultury w regionie. W ramach projektu studenci przeprowadzili wywiady z osobami na posesjach, których znajdują się kapliczki lub z tymi, którzy mieszkają najbliżej. Zebrano szczegółową dokumentację fotograficzną obiektów i opisano większość z nich, zwracając uwagę przede wszystkim na współczesną rolę kultową i odbywające się przed nimi uroczystości lub nabożeństwa religijne.

W związku z tym projektem, również w 2010 r. wspólnie z dr Zawitkowską zorganizowaliśmy konkurs dla uczniów szkół podstawowych z terenu Rzeszowa pt.: „Najładniejsza kapliczka mojego osiedla”, nad którym patronat również objęli: Rektor Uniwersytetu Rzeszowskiego, Biskup Ordynariusz Diecezji Rzeszowskiej, Prezydent Miasta Rzeszowa oraz Podkarpacki Kurator Oświaty. Ogłoszenie listy laureatów oraz wręczenie nagród w poszczególnych kategoriach odbyło się w Teatrze „Maska” w Rzeszowie podczas IX Papieskiego Spotkania Młodych w ramach obchodów Dni Papieskich 18 X 2010 r. pod hasłem: Jan Paweł II – Odwaga Świętości i Finał konkursu plastycznego zorganizowanego przez Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli w Rzeszowie i Instytut Historii UR. Podczas tej uroczystości wygłosiłem referat Kapliczki Rzeszowa. Konkurs cieszył się bardzo dużym zainteresowaniem i odpowiedziało na niego bardzo wielu uczniów, którzy pod opieką swoich nauczycieli i wychowawców, głównie plastyków, przygotowali niezmiernie ciekawe prace plastyczne, związane z małą architekturą sakralną na terenie Rzeszowa.

Gdzie w prasie katolickiej lub na forum internetowym można znaleźć szczegółowe informacje o projekcie, efektach prac czy też o cennych obiektach małej architektury sakralnej, jak i związanych z nimi praktykach religijnych?

Informacje takie można znaleźć na stronie internetowej diecezji rzeszowskiej. Mam jednak nadzieję, że w przyszłości uda się wykorzystać doświadczenia, jakie ma w tym zakresie Ksiądz Profesor. Wystawa, album i witryna internetowa „Boże Młyny” są naprawdę znakomitym pomysłem i sposobem na dotarcie w ciekawy sposób do szerokiego odbiorcy.

Gratuluje zatem Księdzu Profesorowi i jego zespołowi tak znakomitej formy promocji małej architektury sakralnej

z terenu Ziemi Kłodzkiej.

Bardzo dziękuję za wyrazy uznania. Z jakich etapów składa się proces realizacji projektu „Kapliczka” i które z nich zostały już osiągnięte?

Proces realizacji projektu oraz jego wdrożenie obejmuje kilka etapów. Projekt jest realizowany we współpracy z Diecezją Rzeszowską, dlatego też zacząłem go realizować od przedłożenia projektu i zatwierdzenia przez ówczesnego ordynariusza Bp. Kazimierza Górno – pomysłu-

dawcę i inicjatora projektu. Następnie przedłożyłem projekt i zapoznałem z zasadami jego realizacji księży podczas kongregacji duchowieństwa diecezji rzeszowskiej, jako koordynatorów projektu i odpowiedzialnych za jego realizację w terenie. Księża otrzymali instrukcję i wyjaśnienia w kwestii warsztatu badawczego. Projekt zakładał zorganizowanie w ramach każdego dekanatu, pod kierunkiem dziekana, zespołu koordynującego realizację projektu w dekanacie. We współpracy z księżmi diekanami zorganizowano w każdej parafii Parafialny Zespół Badawczy. Zespoły powstały w oparciu o osoby działające w organizacjach i stowarzyszeniach parafialnych (Akcja Katolicka, KSM itp.), młodzież gimnazjalną, przygotowującą się do sakramentu bierzmowania lub przedstawiciele niektórych grup zawodowych: nauczyciele, przewodnicy PTTK, przewodnicy górscy, leśnicy, pracownicy parków narodowych i krajobrazowych, muzealnicy, lokalni historycy amatorzy. Koordynatorami zespołów w parafiach są księża, proboszczowie lub wikariusze czy katecheci. Zespoły te przeprowadziły prace terenowe w swoich środowiskach, co szczegółowo zostało przedstawione przy prezentacji metod pracy. Etap ten zamyka złożenie uporządkowanych wyników prac badawczo-inwentaryzacyjnych z terenu w opisanej teczce lub skoroszycie u księdza dziekana. Dziekani są odpowiedzialni za złożenie teczek z dokumentacją z parafii u kierownika projektu. Kolejny etap prac to uporządkowanie materiału badawczego, wykonanego w terenie oraz uzupełnienie go o kwerendę przeprowadzoną w archiwach i bibliotekach o charakterze ponadlokalnym przez wspomniany zespół. Ostatni etap to złożenie materiału źródłowego, zgromadzonego podczas kwerendy archiwalnej, muzealnej i bibliotecznej w archiwum Diecezji Rzeszowskiej w Rzeszowie. W ostatecznym zamierzeniu zgromadzony materiał badawczy posłuży wspomnianym publikacjom, może też uda się zorganizować wystawę ilustrującą ciekawsze obiekty małej

architektury sakralnej z terenu diecezji. Zebrany materiał służy również jako baza źródłowa do napisania prac magisterskich i licencjackich z historii oraz z kulturoznawstwa.

Ile zespołów badawczych powstało i kim są ich członkowie?

Realizacją projektu zajmuje się zespół koordynujący, pod moim kierunkiem – 4 osoby oraz zespoły dekanalne, liczące po kilka osób każdy. Zespołami dekanalnymi opiekowali się Księża Dziekani. Ze swych zadań zespoły dekanalne wywiązały się w większości przypadków znakomicie. W tym miejscu, jeśli Ksiądz Profesor pozwoli, chcę wyrazić podziękowanie wszystkim realizatorom projektu na etapie dekanatów i parafii.

Czy w ramach projektu powstały swego rodzaju pomoce i instrukcje dotyczącego terminologii typów małej architektury sakralnej i ich zasadniczych elementów, które mogłyby wspierać osoby kierujące zespołem badawczym?

Jak już wspomniałem, odbyły się spotkania podczas kongregacji księży z całej diecezji, w Rzeszowie i w Jaśle, podczas których Księża zostali zapoznani z podstawowymi zasadami realizacji projektu, terminologią, metodyką pracy, a także otrzymali instrukcje i wzór kart informacyjnych.

W jaki sposób rozwiązałeś w Diecezji Rzeszowskiej kwestię źródeł finansowania tych interesujących, ale i czasochłonnych badań?

Każde takie przedsięwzięcie wymaga pewnych nakładów finansowych. Staraliśmy się je minimalizować. Głównym jednak dotychczasowym wkładem jest praca własna. Mając obecnie to zaplecze, zamierzamy wystąpić o dofinansowanie w ramach współpracy z instytucjami odpowiedzialnymi za promocję kultury, przede wszystkim w wymiarze lokalnym.

Proszę nam powiedzieć, na podstawie dotychczasowego stanu badań, jakie typy małych kalwarii oraz krzyży i kapliczek przydrożnych dominują w sa-

kralnym krajobrazie ziemi rzeszowskiej?

W sakralnym krajobrazie Podkarpacia i diecezji rzeszowskiej dominują kapliczki domkowe, szafkowe oraz wolnostojące krzyże. Współcześnie wznoszone kapliczki szafkowe mają często szklane ściany, tak, iż są widoczne ze wszystkich stron. Dość często można napotkać figury ustawione na cokołach, przedstawiające głównie postać Maryi lub Jana Nepomucena. Kolejny rodzaj to kapliczki wnękowe, z umieszczanymi we wnękach figurkami. Pewnym problemem są zdarzające się przypadki zmiany formy i kształtu starych kapliczek podczas remontu. Obecni właściciele unowocześniają remontowane kapliczki, stosując współczesne materiały budowlane, wyrównują dawne krzywizny, nierówności, przez co tracą one swój pierwotny wygląd.

Naszyc Czytelników z pewnością zainteresują też spostrzeżenia Ks. Profesora, gdy idzie o szczególne nabożeństwa, modlitwy, formy kultu i zwyczajów pielęgnowanych w otoczeniu obiektów małej architektury sakralnej

Mała architektura sakralna Podkarpacia, w tym także diecezji rzeszowskiej, która w większości należy do tego województwa i regionu, nie jest może efektowna pod względem bogactwa materialnego czy wyszukanych form architektonicznych, wszak to dawna uboga prowincja austriacka, zwana Galicją. Często też to co było cenne jako obiekt kultury religijnej, zostało zrabowane przez prywatnych kolekcjonerów, a wiele z nich znalazło się „jakimś cudem” w muzeach. Jest to natomiast, co uważam za jej największy walor, architektura bogata wiarą swoich fundatorów, twórców i właścicieli, niejednokrotnie od wielu pokoleń troszczących się o „swoją” kapliczkę lub krzyż. Obiekty te były i są jeszcze nadal, omodlone i otaczane głęboką czcią religijną. Z racji istniejących niegdyś wielowioskowych parafii, dla mieszkańców wsi, w których nie było kościoła, stanowiły lokalne miejsca kultu, szczególnie w maju i październiku,

kiedy to przy kapliczkach odmawiano różaniec i śpiewano litanie oraz pieśni nabożne. W Wielką Sobotę księża przy kapliczkach poświęcali pokarmy na stół wielkanocny. To przy tych kapliczkach kształtowała się pobożność ludu (nie mylić z pobożnością ludową ukazywaną jako tania i nie pogłębiona dewocja) i krzepła wiara. Atmosferę tę zna świetnie, pochodzący z Podkarpacia, Pasterz diecezji świdnickiej, Ksiądz Biskup Profesor Ignacy Dec. Dzisiaj na skutek zagęszczenia sieci parafialnej i kościołów kapliczki i krzyże w mniejszym stopniu przydrożne pełnią tę rolę. Jednakże pobożność „kapliczkowa” jest nadal żywa, o czym świadczą świeże kwiaty, zadbane obejścia, remonty, a także wznoszenie nowych obiektów. Szczególnie Rok Jubileuszowy 2000 ożywił aktywność wznoszenia krzyży jubileuszowych. W wielu parafiach organizowane są procesje do kapliczek i krzyży w uroczystości i w okwawie Bożego Ciała. Krzyże też niejednokrotnie wyznaczają szlak lub tylko cel drogi krzyżowej w ple-nerze. Fenomenem ostatnich lat są też miniaturowe kapliczki umieszczane w lasach i na szlakach turystycznych w Beskidach, na Pogórze i w Puszczy Sandomierskiej. Nierzadko też można spotkać i dzisiaj osoby pochylone w modlitwie i zatopione w duchowej refleksji przy tych stacyjnych miejscach na drodze ludzkiego pielgrzymowania.

Jakie elementy przyrodnicze stanowiły najbliższe otoczenie krzyży i kapliczek przydrożnych? Jak było przesłanie różnych gatunków krzewów i drzew sadzonych w ich pobliżu?

Krajobraz duchowej kultury, której materialnym wyrazem są kapliczki i krzyże, dopełniany jest niejednokrotnie przez krajobraz przyrodniczy i kontekst geograficzny. Obiekty małej architektury sakralnej niejednokrotnie umieszczane są w miejscach wyraźnie widocznych – na naturalnych wzniesieniach lub nasypach, otaczają je często drzewa, w przypadku maryjnej treści obiektu są to głównie lipy, w przydomowych zaś kapliczkach ich otoczenie stanowią

pielęgnowane ogródki kwiatowe lub krzewy. Kapliczki maryjne zazwyczaj znajdują się w otoczeniu róż i krzewów różanych. Nie brak też w miejscach związanych z wodą – w pobliżu mostów lub na terenie pobliskich zalewowych figur św. Jana Nepomucena, tak bardzo znanego i czczonego na ziemi kłodzkiej.

Co Ks. Profesor uznałby za najcenniejsze osiągnięcie lub godne polecenia doświadczenie w obecnej fazie realizacji.

Mała architektura sakralna stanowi nieodłączny element pejzażu podkarpackich wsi, miasteczek, a także miast. Posiadają one niejednokrotnie dużą wartość kulturową. Wiele z tych obiektów opłatają niejednokrotnie pogmatwane lub dramatyczne losy ludzkiego życia. Jednak ujęte one zostały w ramy ufnej, prostej lecz głębokiej wiary. Kiedyś św. Paweł Apostoł będąc na Areopagu nawiązał do obecności wielu świątyń w Atenach, pomiędzy którymi przechodził, bo uświadomiły mu one fakt, że w Bogu żyjemy, poruszamy się i jesteśmy. Skoro Apostołowi tę myśl nasunęły pogańskie świątynie, o ileż bardziej wędrując po naszej, często twardej, skalistej ziemi możemy, spoglądając na te miniaturowe świątynie poświęcone już nie nieznanemu bogu, ale Bogu osobowemu, Trójjedynemu, możemy sami doświadczyć tej prawdy, że w Bogu żyjemy, w Nim się poruszamy i w Nim jesteśmy.

Jak ocenia Ksiądz Profesor stan prac badawczych i prezentacji małej architektury sakralnej w naszej Ojczyźnie?

Ta ocena to trudne zadanie. Nie można powiedzieć, że stan tych badań jest znikomy, ale również nie można uznać go za zadowalający. Często jest to efekt uboczny badań prowadzonych przez historyków, kulturoznawców, historyków sztuki, etnografów, architektów czy kulturoznawców, wszak jako przedmiot badawczy mała architektura sakralna jest fenomenem wielowątkowym i interdyscyplinarnym. Jako taki wymagałby zintegrowanych badań prowadzonych przez różne środowiska naukowe i kulturalne. Tak

zintegrowanych badań interdyscyplinarnych, które dałyby całościowy obraz badanego zjawiska w naszej Ojczyźnie się nie prowadzi. Zatem często wyniki niejednokrotnie żmudnej i ciekawej pracy naukowej dają obraz niepełny, niekiedy jednostronny. Nie można fenomenu, któremu na imię mała architektura sakralna, sprowadzać wyłącznie do zjawiska kulturowego czy folklorystycznego, nie można też posłużyć się, nie mającym zresztą naukowego potwierdzenia, skrótem myślowym, że kapliczki i krzyże zajęły nie tylko w przenośni, ale i w sensie dosłownym miejsce dawnych kultów pogańskich. Są jednak prowadzone solidne badania nad małą architekturą sakralną przez licznych naukowców, a także podejmowane przez amatorów i miłośników lokalnych dziejów i kultury. Znałe i cenione są prace Urszuli Janickiej-Krzywdy, Ewy Śnieżyńskiej-Stolotowej, Tadeusza Seweryna, Franciszka Stolota, Feliksa Taroniego, Michała Walickiego, Wiktora Zina. Wśród młodego pokolenia badaczy warto tu wspomnieć dr Piotra Wypycha – badacza i znawcę małej architektury sakralnej z obszaru nad Pilicą, autora kilku opracowań, m.in. albumu „Kapliczki i krzyże znad Pilicy” oraz współrealizatora programu „Pejzaż Wszystkich Świętych – rekonstrukcja krajobrazu kulturowego”, a także dr Grażynę Holly zajmującą się krajobrazem sakralnym obszaru Bieszczadzkiego Parku Narodowego i Otuliny. Swego czasu na Wydziale Teologii KUL zostało obronionych kilkanaście prac magisterskich, poświęconych małej architekturze sakralnej w diecezji przemyskiej (w jej granicach sprzed 1992 r.), przygotowywanych na seminarium z liturgiki prowadzonym przez ks. dr Józefa Srokę w Seminarium Duchownym w Przemyślu. Również na Uniwersytecie Rzeszowskim pod moim kierunkiem została przygotowana jedna rozprawa doktorska i jedna magisterska z historii – obie poświęcone problematyce małej architektury sakralnej. W oparciu o materiał zgromadzony w ramach projektu „Kapliczka” zostały napisane dwie prace licen-

cyjckie z kulturoznawstwa na temat kapliczek i krzyży przydrożnych. Problematyce małej architektury sakralnej poświęciłem też nieco miejsca w swojej dwutomowej publikacji „Sprawa Obiektowa nr 1: Kościół przemyski w świetle akt rzeszowskiej bezpieki (1944-1989)”, Rzeszów 2011. Wskazałem w niej na niszczenie kapliczek i krzyży przydrożnych przez władze komunistyczne oraz na ich obronę podjętą w diecezji przemyskiej pod duchowym przywództwem niezmordowanego bojownika o wolność Kościoła w naszej Ojczyźnie, arcybiskupa Ignacego Tokarczuka.

Dolny Śląsk, w tym także i sama diecezja świdnicka, stoi jeszcze przed zadaniem pełnego odkrycia kulturowego bogactwa, jak i samego przesłania małej architektury sakralnej oraz zdynamizowanie tego typu badań, a nasi Czytelnicy są już w trakcie swych wakacyjnych urlopów i wędrowek jakim wskazaniem, radą i życzeniami podzieliłby się Ksiądz Profesor z potencjalnymi odkrywcami sacrum w polskim krajobrazie?

Odpowiem tu parafrazując dość nieudolnie słowa naszego wieszczki narodowego: „ktokolwiek będziesz na pielgrzymim szlaku, zechciej się przyjrzeć kapliczkom i krzyżom”, aby zobaczyć w nich piękno dzieła rąk ludzkich, otwartość umysłu ich twórców, ale przede wszystkim wiarę ludu tej ziemi, po której stąpają czy jadą podczas swych wakacyjnych urlopów, wędrowek i rajdów. Zatrzymajcie się przy nich na krótką modlitwę i zadumę. Fraszobliwy Chrystus, Maryja o obliczu polskiej, wiejskiej dziewczyny, święty Jan Nepomucen w kapłańskim stroju pytają bowiem każdego przechodnia słowami umieszczonymi na krzyżu w mojej rodzinnej miejscowości „Czy i Ty miniesz mnie obojętnie?”.

W imieniu Czytelników i Redakcji „Ziemi Kłodzkiej” gratuluję Księdzu Profesorowi wielu osiągnięć, w tym także i kompleksowego projektu „Kapliczka” oraz jego interdyscyplinarnej realizacji, i uprzejmie dziękuję za poświęconą nam uwagę i cenny czas.

